29.2.24

לכבוד,
חה"כ יואב קיש, שר החינוך

הנדון: <u>הענקת פרסי ישראל לשנת התשפ"ד במגוון תחומי המדע והתרבות</u>

שלום רב,

אני, פרופ' חגית מסר ירון יו"ר ארגון "בשער – קהילה אקדמית למען החברה בישראל" מתכבדת לפנות אליך בשם הארגון, בשם "מאבק האקדמיה" ובשם שורה של אנשי אקדמיה ומדע נוכח הפרסומים לפיהם החלטת על ביטול הענקת פרס ישראל לשנת התשפ"ד במגוון תחומי המדע, התרבות והחברה בישראל כך שיוענקו השנה אך ורק בשני התחומים החדשים אשר הוספו על ידך השנה על תרומה מיוחדת לתקומה: פרס ישראל על ערבות הדדית ופרס ישראל על הצלה וגבורה אזרחית.

נבקש, מן הטעמים שנפרט להלן, כי תשוב ותשקול מחדש את ההחלטה, ותחזיר על מכונה את הענקת פרס ישראל במגוון תחומי המדע, התרבות והחברה בישראל.

1. **"בשער – אקדמיה למען החברה בישראל" הוא ארגון א-פוליטי ובלתי תלוי שנוסד בשנת 1999 ומאגד כ-2000 חברות וחברי סגל אקדמי מכל מוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל, ביניהם כלות וחתני פרס נובל ופרס ישראל, נשיאות, נשיאים ורקטורים לשעבר, שרותמים בהתנדבות מלאה את שלל תחומי המומחיות שלהם בנושאי אקדמיה, מדע, מחקר, מדיניות השכלה גבוהה ועוד, למען החברה בישראל במגוון ערוצים.**
2. בהתאם למטרותיו, ארגון "בשער" פועל לקידום תרומת האקדמיה והקהילה האקדמית לחברה בישראל בכל תחומי החיים; לשגשוגה של חברה פתוחה, רציונלית, תומכת במחקר איכותי וחדשני ומקדמת ידע; לשמירה על עצמאותה ועל ערכיה של מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל ולקידום ולהנגשה של השכלה גבוהה וידע אקדמי בפריפריה החברתית והגיאוגרפית בישראל. כל אלה קריטיים לשימור וקידום המצוינות, להגעה להישגים ברמה עולמית ולחוסנה של המדינה היום ובעתיד.
3. חופש הביטוי, חופש המחשבה, חופש המחקר, חופש הבעת הדעה וחופש היצירה הם עקרונות יסוד ותנאים הכרחיים למימוש מטרות ארגון "בשער" והוא פועל לקידומם ולביסוסם, כמו גם להבטחת תנאים מוסדיים המאפשרים באופן מיטבי את החתירה לידע ולמצויינות, בהשכלה הגבוהה, במחקר ובפיתוח, קידמה, יוזמה ויצירתיות.
4. פרס ישראל, כפי שניזום על ידי שר החינוך בן ציון דינור בשנת 1953 נועד לשמש מטרה ממלכתיות א-פוליטית של עצמאות המגולמת בעוצמה רוחנית, כאמור על-ידו: "מתן פרסי ישראל ביום העצמאות בא להדגיש את הקשר הפנימי האורגני בין עצמאות מדינית ובין עצמאות רוחנית. קביעת הטקס ביום העצמאות באה להזכיר לעם חזור והזכר כי עצמאותו של עמנו תלויה בעוצמתו הרוחנית ואין עוצמה רוחנית לעם אם אין העם שוקד על עצמיותו."
5. פרסי ישראל מתנהלים על פי תקנון פומבי (להלן – התקנון). התקנון מבסס תהליכים א-פוליטיים לבחירה של זוכים מצויינים ברמת הצטיינות גבוהה במיוחד בתחומם, בעלי תרומה מיוחדת בתחומם או תרומה ייחודית לחברה הישראלית. זאת באמצעות הליכים המבקשים להישמר מפני השפעות לא ענייניות, בין היתר באמצעות שמירת פרטי השופטים חסויים בהליך הבחירה. א-פוליטיות הבחירה מובטחת גם באמצעות ההליך המגביל ביותר את מעורבות שר החינוך בבחירת הזוכים ובהכרזה

עליהם, כמו בהוראה המחייבת המלצה של הוועדה פה אחד ועל זוכה אחד בלבד (למעט בתחום מפעל החיים שם ניתן להמליץ על שני זוכים). בהעדר הסכמה פה אחד, רשאי השר לבחור ולהרכיב ועדה חדשה (ואין הוא מוסמך לבחור את זוכה הפרס).

6. יודגש כי השר אינו רשאי להימנע מהכרזה על הזוכה לפי המלצת הוועדה, אלא רק להחזיר המלצה במנומק, לדיון חוזר בוועדה, לשם קבלת החלטה חוזרת. בהתאם להוראות התקנון, ההחלטה השנייה של הוועדה תהיה סופית.
7. בהתאם לכל אלה, ההודעה על חלוקת הפרסים והזמנת הציבור להציע מועמדים, וההליכים לבחירת הזוכים, מתוכננים זמן רב מראש ומובנים באופן המקנה שהות מספקת להגשת ההצעות למועמדים לקבלת הפרס. לאחר פרסום התחומים הספציפיים לחלוקת פרסים באותם שנה (מתוך המקצועות והתחומים הראשיים הקבועים בתקנון), מוגשות ההצעות בפרק זמן של חודשים ארוכים, והללו מועברות לבחינה על ידי וועדות השיפוט ולהעברת ההמלצות לשר. הכל במטרה להשלים את ההליכים בזמן מתאים, קודם קיום הטקס ביום העצמאות.
8. ואכן, גם לקראת יום העצמאות תשפ"ד, כמו בכל שנה, פורסמה רשימת התחומים מתוך המקצועות והתחומים הראשיים שבתקנון, כבר בתאריך **4.9.2023**, נקבעו תאריך סופי להגשת מועמדות (ששונה בעקבות המלחמה) ולאחריו מונו וועדות שיפוט, והתנהלו תהליכי בחירה.
9. בנוסף, בחודש דצמבר 2023, הודיע שר החינוך על הוספה של שני תחומים, בהתאם לסמכותו לפי סעיף 3 לתקנון, נוכח הנסיבות המיוחדות של מלחמת חרבות ברזל. להגשת מועמדות לקבלת פרס בתחומים אלה נקבעו מועדים מיוחדים.
10. בהתאם להוראות התקנון, ישיבות ועדות השיפוט עתידות להסתיים בימים אלה, חודש אדר ורובן, ככל הידוע לנו, אכן סיימו כבר את עבודתן או שמצויים בשלבים הסופיים של עבודתן.
11. במלים אחרות, הליך בחירה של הענקת פרס ממלכתי, מטעם ממשלת ישראל, באמצעות משרד החינוך, התקיים גם בשנה הנוכחית באופן סדור וראוי בהתאם להוראות תקנון פרסי ישראל, המסדיר אותו. זאת, למרות נסיבותיה המיוחדות של שנה זו. לעמדתנו, התקיימות התהליך כסדרו, היא עדות לחוסן החברה הישראלית ומוסדות השלטון שלה, וקיומם התקין הוא בה בעת תנאי חשוב וחיוני ביותר להמשך החוסן.
12. לפיכך, התקבלה בהפתעה רבה הודעת דוברות משרדך, כפי שעודכנה באתר ממשלת ישראל ביום 15 לפברואר 2024,:

> " שר החינוך הודיע כי פרס ישראל יוענק השנה רק בקטגוריה תקומה: גבורה אזרחית וערבות הדדית
>
> לראשונה בתולדות פרס ישראל: בעקבות מלחמת "חרבות ברזל", שר החינוך, יואב קיש, החליט כי פרס ישראל, הפרס החשוב והיוקרתי ביותר במדינת ישראל, יוענק השנה אך ורק בקטגורית תקומה: גבורה אזרחית וערבות הדדית. הפרס יוענק השנה לשישה כלות וחתנים שבמעשיהם גילו אחווה ורעות הדדית מעוררת השראה, הפגינו גבורת רוח יוצאת דופן, הפיחו תקווה עצומה בעם ישראל ותרמו תרומה משמעותית לתקומה מהשבר הנורא שפקד אותנו ב-7 באוקטובר 2023. טקס הענקת הפרסים ייערך כמדי שנה בירושלים, בירת ישראל, בטקס רשמי וממלכתי, במוצאי יום העצמאות ה-76 למדינת ישראל.
>
> יתר התחומים בהם מוענק הפרס (מדעי היהדות, מדעי הרוח, מדעי החברה, מדעי החיים ומדעים מדויקים, יצירה ויוצרים ומפעל חיים) יוענקו בטקס שייערך בשנה הבאה, במוצאי יום העצמאות ה-77 למדינת ישראל."

13. הודעה זו מתיימרת לעדכן בדבר החלטתך על ביטול הענקת פרסי ישראל בכלל תחומי הידע התרבות והחברה, ולהעניק שישה פרסים בשני תחומים חדשים בלבד.

14. לעמדתנו, החלטה זו מוטעית, אינה ראויה, אינה חוקית, חורגת מן ההסדר המנהלי התקין, נעשית בחוסר סמכות ובחוסר סבירות. ההחלטה מדמה לבטל בדיעבד את הצעת הפרס וסותרת שורה של הוראות הקבועות בתקנון פרסי ישראל, ויש בה פגיעה של ממש במעמד פרסי ישראל, בהליכי השיפוט ובמועמדים לקבל את הפרסים או אלה שהומלץ לגביהם.
15. פרסי ישראל אינם נחלתו האישית של שר החינוך אלא מנגנון ממלכתי, המתקיים מטעם ממשלת ישראל, בהתאם לתקנון סדור, המגבש את ההסדרה המנהלית החלה על הענקתו. לשר החינוך אין סמכות לשנות את ההתנהלות מנגנון הפרס על פי החלטתו האישית, ולקבוע סדרים לפי שיקול דעתו השרירותי, בוודאי שלא נתונה לו סמכות מעין זו בעיצומה של ההתנהלות על פי התקנון.
16. למעלה מכך, לטעמנו משעה שפורסם דבר חלוקת הפרסים לציבור ועשרות או מאות מועמדויות הוגשו ונדונו, אינך רשאי לבטלה והנך מחוייב לנהוג בהתאם לה ולדבוק בכללים הקיימים ובתקנון הפרס.
17. באופן קונקרטי, תקנון פרסי ישראל קובע את התחומים הראשיים של פרס ישראל א. מדעי היהדות, הרוח והחברה, ב. מדעי החיים ומדעים מדויקים, ג. יצירה ויוצרים, ובגלל חשיבותם נקבע בתקנון (סעיף 2) כי : "הפרסים יוענקו במחזוריות בכל אחד מהמקצועות והתחומים הראשיים האמורים לעיל." **תחומים אלה משקפים את עיקריה ואדניה של העוצמה הרוחנית של מדינת ישראל ואת מהותו של הפרס**. תחומים נוספים, בהתאם לסעיף 3, אינם יכולים להיקבע אלא כתוספת ולא כחלופה לתחומים מרכזיים אלה. יתירה מכך, אין גם כל בסיס בהוראות התקנון להחלטה להעניק את הפרס בתחומים אלה למספר הזוכים שפורסם בהודעה.
18. ביטול הענקת הפרסים מנוגד גם להוראות אחרות של התקנון, לרבות ההוראה כי לא נתונה לשר סמכות להימנע מהענקת הפרס לזוכה עליו המליצה ועדת פרס, אלא שביכולתו להחזיר את ההמלצה לעיון מחודש לוועדה וזאת בלבד. ביטול הענקת הפרסים בתחום שהוכרז, מקום שכבר מצויים הליכי הוועדה בעיצומם או שהושלמו, מהווה הפרה בוטה של הוראות התקנון גם במובן זה, בגדר מהלך התערבות פוליטי למניעת או דחיית הענקת פרסים באותם תחומים ולפי החלטת אותן הוועדות.

לא למותר להזכיר כי עניינו של פרס ישראל נדון כבר גם על ידי בית המשפט העליון בשורה של עתירות. באלה נקבע שוב ושוב מעמדו הייחודי של הפרס, שיקול הדעת הממלכתי והא-פוליטי המיוצג על ידי הליכי הבחירה, סמליותו וחשיבותו הרבה לחברה הישראלית. כפי שקבע בית המשפט בהתייחסו לפרס ישראל, הפרס:

"נושא משמעות ממלכתית חשובה, שיסודה במתן ביטוי של הוקרת העם והמדינה לפרטים ולגופים אשר השקיעו את מיטב כוחם וכישרונם להשגת יעדים חשובים בתחומי חשיבה ועשייה שונים. הוא נועד לעודד ולחזק את הכוחות המובילים בחברה בתחומים השונים למיצוי יכולותיהם, כדי להגשים ערכים בסיסיים לקידומה של החברה הישראלית כחברה ערכית הבנויה על ערכי הדמוקרטיה וכבוד האדם, החותרת לפיתוח החשיבה האנושית בתרבות, במדע מדויק ובמדעי הרוח, לקדמת האדם ולרווחתו. הפרס מבקש להטמיע מסר חינוכי בדבר חשיבותה של התרומה הערכית לחברה בתחומים המרכזיים בהווייתה. התהליך להגשמת הערכים העומדים מאחורי מוסד פרס ישראל הוא בעל אופי ציבורי-ממלכתי, והוא מוביל לאחד האירועים החגיגיים והחשובים ביותר מבין אירועי יום העצמאות בכל שנה.[1] באופן מיוחד נמנע בית המשפט ממעורבות בשל היותו של פרס ישראל פרס ממלכתי שיש חשיבות למנוע את השפעותיהם של גורמים פוליטיים על הענקתו ולשמור על מקצועיותו ועל עצמאות ועדות הפרסים: "נראה כי יסודו של הפרס על הסדר וולונטרי מבטיח ביתר שאת את עצמאותן של ועדות השופטים ומגן על הפרס – חרף היותו פרס ממלכתי – מפני השפעותיהם של גורמים פוליטיים".[2] למשמעות הממלכתיות בשיטתנו המשטרית, לרבות בהקשר לפרסי ישראל, ראה גם במאמרם של

[1] בג"ץ 2454/08 פורום משפטי למען ארץ ישראל נ' שרת החינוך (לא פורסם, 17.4.2008) פס' 18–19.

[2] בג"ץ 2769/04 יהלום נ' שרת החינוך התרבות והספורט (לא פורסם, 19.4.2004), בעמ' 839.

עדנה הראל פישר ועמרי בן-צבי "ממלכתיות במשפט", בתוך "ממלכתיות במאה העשרים ואחת", עורך: ידידיה צ' שטרן (2021).

לסיכום :

הנך מתבקש אפוא להודיע על ביטול החלטתך, כך שפרסי ישראל יוענקו במגוון המקצועות והתחומים שהוכרז עליהם המאדירים את הישגי הרוח במדינת ישראל שהם ליבת ומהות קיומנו, ובהתאם להודעה על חלוקת הפרסים ולהוראות תקנון הפרס.

פרסי ישראל הם מוסד ממלכתי, שפועל על פי תקנון מוסדר, והשר אינו רשאי לנהוג במתן הפרסים כבתוך שלו, כאילו הם פרסים מטעמו האישי, ירצה יעניק לא ירצה לא יעניק, או יעניק בתחומים ייחודיים שקבע בלבד ולמספר זוכים שאינו עולה בקנה אחד עם הוראות התקנון.

ההליך מצוי בעיצומו, הוועדות מונו, ההצעות התקבלו, נשקלו, ובחלק מן המקרים גם התקבלו כבר החלטות של הוועדות.

עליך מוטלת החובה להימנע מפגיעה עצומה בציבור הישראלי, שזכאי להתהדר בהישגים המפוארים של המדע והאקדמיה בישראל, כמייצגים של עוצמתו הרוחנית של עם ישראל ותקומתו בארצו דווקא בימים הקשים העוברים על העם והארץ.

בנסיבות שנוצרו, נמתין לקבלת תשובתך עד ליום 4.3.2024 לפני שקילת צעדים אחרים ובהם פנייה לערכאות.

בברכה,

פרופ' חגית מסר ירון

יו"ר "בשער"